

مطالعه‌ی فراترکیب فرهنگ شهروندی در جامعه‌ی ایران

مهران سهراب‌زاده^۱

محسن نیازی^۲

سمیه میری^{۳*}

چکیده

فرهنگ شهروندی مجموعه‌ای از ارزش‌ها، نگرش‌ها و قوانین مشترک بنیادی است که مشارکت فعال شهروندان را با رعایت احترام به ارزش‌های دموکراتیک شهروندی و مسئولیت‌پذیری عام‌گرایانه به دنبال دارد؛ به گونه‌ای که شکل دهنده سبک زندگی و هادی تعاملات او با دیگران است. هدف از پژوهش حاضر بررسی مطالعات انجام شده پیرامون فرهنگ شهروندی با استفاده از رویکرد استقرایی فراترکیب کیفی^۴ است. این روش شامل گام‌های هفت‌گانه‌ای است که به ارزیابی و تحلیل نظام‌مند نتایج و یافته‌های مطالعات پیشین می‌پردازد. فراترکیب این امکان را برای پژوهش‌گر فراهم می‌سازد تا به شیوه‌ای ساختارمند از یافته‌های استخراج شده از مطالعات کیفی مرتبط با موضوع تحقیق، برای ایجاد یافته‌های جامع و تفسیری استفاده نماید. به همین دلیل نتایج پژوهش‌های پیشین از منابع داخلی طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ و منابع خارجی طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ جمع‌آوری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. از بین ۱۴۰ مقاله مستخرج، ۴۹ مقاله برای تجزیه و تحلیل نهایی انتخاب شده است. نظریه‌های استفاده شده در این تحقیق با توجه به نوع روش تحقیق متفاوت می‌باشد که با استفاده از این نظریات و پژوهش‌های صورت گرفته در این حوزه، می‌توان به نظریه‌های وبر، پارسونز، مارشال، ترنر و گیدنز اشاره کرد. نتایج پژوهش با توجه به بررسی مقالات متعدد استخراج شده به ۴۹ کد منجر شد، که می‌توان از مهم‌ترین مؤلفه‌ها با توجه به تکرارشان به: مسئولیت‌پذیری اجتماعی، قانون‌مداری، عام‌گرایی، مشارکت اجتماعی و ... اشاره نمود. با بررسی و ادغام یافته‌های اولیه در این پژوهش، پس از رفت و برگشت میان زمینه‌های فرعی، ۷ زمینه‌ی اصلی به دست آمد، که این ابعاد شامل: داشتن نگرش دموکراتیک، ابعاد سیاسی فرهنگ شهروندی، ابعاد فرهنگی - اجتماعی فرهنگ شهروندی، ابعاد فردی فرهنگ شهروندی، ابعاد اخلاقی فرهنگ شهروندی و ابعاد توسعه‌ی فرهنگ شهروندی می‌باشد.

واژگان کلیدی: فرهنگ شهروندی، داشتن نگرش دموکراتیک، ابعاد سیاسی، ابعاد اجتماعی - فرهنگی، ابعاد فردی، ابعاد اخلاقی، ابعاد توسعه‌ای.

Ms3102002@yahoo.com

niazim@kashanu.ac.ir

tirdad1320@gmail.com

4. qualitative meta-synthesis

۱- دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.

۲- استاد گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.

۳- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، مسائل اجتماعی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.

مقدمه

شهروندی^۱، از مفاهیم جدیدی است که به طور ویژه به برابری و عدالت توجه دارد و در نظریات اجتماعی، سیاسی و حقوقی جایگاه ویژه‌ای پیدا کرده است (دیلیم‌صالحی، ۱۳۹۳: ۹۲). ترنر^۲ شهروندی را مجموعه‌ای از حقوق و تکالیف که تعیین‌کننده‌ی عضویت اجتماعی - سیاسی و دربردارنده‌ی تخصیص منابع جمعی به گروه‌های اجتماعی، خانواده و افراد می‌باشد، تعبیر کرده است (ترنر، ۱۳۸۷: ۱۵۴). شهروندی نقش مؤثری در ایجاد جامعه‌ای بر اساس نظم و عدالت دارد (قانع و همکاران، ۱۳۹۸: ۸۰)، که از سه عنصر مهم حقوق، وظایف و مشارکت افراد جامعه در تعامل با دولت و حاکمیت تشکیل شده است. شهروندی را می‌توان یکی از شاخص‌های مهم پیشرفت و توسعه یافتگی کشورها دانست (همتی و احمدی، ۱۳۹۴: ۱۳۹)، که موجب توسعه و گسترش حوزه‌ی عمومی و توسعه‌ی جامعه‌ی مدنی می‌شود (فاطمی‌نیا و حیدری، ۱۳۸۷: ۴۲). جامعه‌ی مدنی و تحقق نهادهای مدنی، در مجموع تجربه‌ی عقلانی و موفق بشری است که منجر به مشارکت قانون‌مند و توسعه‌ی سیاسی - اجتماعی شده و در نتیجه، زمینه‌ی پیشرفت در حوزه‌ی اقتصاد و فرهنگ و تمدن را برای جوامع به وجود آورده است (شیانی، ۱۳۸۴: ۵). از نظر سامی سلیمان و همکاران^۳، شهروندی اشاره‌ی کامل به عنصر اساسی دموکراسی دارد، که از یک طرف به طور غیرمستقیم با احترام به اعضای یک جامعه مرتبط است و از طرف دیگر، به هویت آن‌ها اشاره دارد (سامی سلیمان و همکاران، ۲۰۱۹). بنابراین، با توجه به اهمیت این واژه، و این‌که مهم‌ترین حوزه‌ی شهروندی، اهمیت یافتن فرهنگ و فرهنگی شدن عرصه‌ی شهروندی بوده است، می‌توان گفت که شهروندی مقوله‌ای جدا از فرهنگ شهروندی^۴ نیست. به گونه‌ای که با توجه به جهان معاصر و تعاملات اجتماعی پیچیده میان انسان‌ها، ضرورت پرداختن به مقوله‌ی فرهنگ شهروندی بیش از گذشته لازم و ضروری است (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۸: ۳)، زیرا ناظر به مجموعه‌ای از ارزش‌های اجتماعی است، و بحثی فراتر از بحث شهرنشینی است (مهدوی و آشوری، ۱۳۹۳: ۲۴). از نظر فالکس^۵، رعایت فرهنگ شهروندی در افزایش احساس مسئولیت اجتماعی، اعتمادپذیری و تعهد مدنی مؤثر است، زیرا تعهد مدنی بر توازن بین نفع فردی و جمعی استوار است (التیامی‌نیا و حسینی، ۱۳۹۳: ۱۱۰).

بنابراین، فرهنگ شهروندی ارتباط بسیار زیادی با زندگی اجتماعی افراد جامعه دارد (بخارایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۹)، به گونه‌ای که فرهنگ شهروندی را در قالب سوژه‌ی شهروند در بافت

1. Citizenship
 2. Turner
 3. Sami Sulieman Al-Qatawneh & et al.
 4. Cultural Citizenship
 5. Faulks, Keith

شهری و متأثر از نیازهای حال و آینده چنان تعریف می‌کند که با پیوند خوردن مفهوم رفاه - اجتماعی با جایگاه شهروندی، کلیه‌ی شئون زندگی جمعی در قالب فرهنگ شهروندی شدیداً متأثر از تعبیر مفهوم رفاه می‌شود. گیدنز^۱ نیز بر این نظر است که شیوه‌ی زندگی ملازم با نوعی انتخاب است به همین دلیل در فرهنگ سنتی چندان کاربرد ندارد (گیدنز، ۱۳۸۲: ۱۲۱)، زیرا با ورود به دنیای مدرن، فرهنگ شهروندی نیز باعث تغییر در بسیاری از حوزه‌ها از جمله سبک زندگی انسان متجدد شده است. از طرفی، با ارتقای فرهنگ شهروندی راه حل بسیاری از مشکلات شهری، اجتماعی و فرهنگی جوامع که اکثر کشورهای در حال توسعه با آن مواجه هستند، رفع خواهد شد (همتی و احمدی، ۱۳۹۴: ۱۳۹). بنابراین، با ایجاد، گسترش و تعمیق فرهنگ و اخلاقیات شهروندی، می‌توان گره‌گشای بسیاری از مسائل شهری و اجتماعی شد که کشورهای در حال توسعه اکنون با آن مواجه‌اند (همتی و احمدی، ۱۳۹۴: ۱۳۹). لازمه‌ی حل مسایل شهری و مشکلات شهرنشینی وجود یک فرهنگ مناسب شهروندی و شهرنشینی است که این مقولات جزء پایه‌های اساسی و دوام توسعه‌ی اجتماعی و اقتصادی شهری است و همه‌ی اجزای زندگی شهری باید با در نظر گرفتن نقش فرهنگ در مناسبات اجتماعی شهر تعادل لازم را به وجود آورند (شربتیان، ۱۳۸۷: ۱۲۲).

پژوهش حاضر نیز با توجه به اهمیت موضوع بحث فرهنگ شهروندی که به عنوان یک مولفه‌ی کلیدی از طرفی سبب توسعه‌ی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌شود و از طرف دیگر باعث تغییر در سبک زندگی انسان سنتی می‌شود، مورد توجه قرار گرفته است، زیرا، دنیای مدرن، مسائل و مشکلات عمده‌ای پیش روی خود دارد، مسائلی از جمله: تخریب محیط زیست، چالش‌های شهرنشینی، آلودگی هوا، ترافیک، عدم رعایت حقوق دیگری و ... که با تغییر در سبک زندگی و بالا بردن فرهنگ و ارتقای فرهنگ شهروندی می‌توان به رفع این مشکلات کمک کرد. زیرا بالا بردن فرهنگ شهروندی سبب بکارگیری خلاقانه‌ی شهروندان در زمینه‌های مختلف شهری می‌شود که نتیجه‌ی آن افزایش مشارکت اجتماعی است، تا جایی که هر یک از شهروندان دیدی آینده‌نگر نسبت به شهر و مسائل و مشکلات آن دارند (اچمد، ۲۰۱۵: ۲۳۸). بر همین اساس، این پژوهش قصد آن را دارد که به این سؤالات جواب دهد که شناخت مفهوم و ابعاد فرهنگ شهروندی و همچنین شکل‌گیری ایده‌ی شهروندی، نیازمند چه بستری است؟ چه عواملی زمینه‌ساز تحقق آن می‌باشد؟ اینکه برای تحقق فرهنگ شهروندی جامعه دارای چه ویژگی‌هایی باید باشد؟ برای پاسخ به این سؤالات، این پژوهش در نظر دارد به صورت جامع و با

1. Giddens
2. Achmad

استفاده از نتایج پژوهش‌های متفاوت و با روش فراترکیب به بررسی مؤلفه‌های فرهنگ شهروندی در ایران بپردازد.

پیشینه‌ی تحقیق

قایدگیوی و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان «ارتباط هویت ملی و فرهنگ شهروندی» بیان می‌کند که در زمینه‌ی فرهنگ شهروندی، شش مولفه‌ی، مشارکت‌جویی، رفتارهای مدنی، عام‌گرایی، مسئولیت‌پذیری، نوع دوستی، گرایش به پیروی از قانون، برای سنجش این مفهوم در نظر گرفته شده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که بین هویت ملی و ابعاد آن: هویت - اجتماعی، هویت سیاسی، هویت فرهنگی، هویت تاریخی، هویت جغرافیایی، هویت دینی و هویت زبانی با پایبندی به فرهنگ شهروندی رابطه معنادار و مثبت و مستقیم وجود دارد. غفاری نسب و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «تحلیل جامعه‌شناختی از وضعیت فرهنگ شهروندی (مورد مطالعه: شهروندان ۱۵ سال به بالای شهر اقلید)» بیان می‌کند که: شهروندی یکی از مهم‌ترین مفاهیم و ایده‌های اجتماعی است که در دهه‌های اخیر محل توجه اندیشمندان جامعه‌شناس قرار گرفته است. شهروندی از شاخص‌های مهم پیشرفت در کشورهای در حال توسعه است که می‌تواند به حل معضلات اجتماعی کمک کند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که میزان فرهنگ شهروندی شهروندان اقلیدی در حد متوسط به بالایی می‌باشد. بررسی فرضیه‌ها نشان داد متغیرهای جنسیت، وضعیت تأهل، باورهای مذهبی، هویت اجتماعی، میزان استفاده از رسانه و آگاهی سیاسی رابطه‌ی معناداری با فرهنگ شهروندی دارند. ملک حسینی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «سطح فرهنگ شهروندی و میزان امنیت اجتماعی زنان در شهر ملایر» بیان می‌کنند که: به نظر می‌رسد بین سطح فرهنگ شهروندی و میزان امنیت اجتماعی زنان در شهر ملایر رابطه‌ی معناداری وجود دارد و بین سطح فرهنگ شهروندی و میزان امنیت - اجتماعی زنان در محله‌های شهر ملایر تفاوت وجود دارد. آذین (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «نقش سرمایه‌ی اجتماعی در پایبندی به فرهنگ شهروندی» بیان می‌کند که بین میزان کل سرمایه‌ی اجتماعی و ابعاد آن یعنی اعتماد اجتماعی، تعامل اجتماعی، آگاهی اجتماعی، انسجام اجتماعی و حمایت اجتماعی ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین نتایج حاصل از مدل معادله ساختاری نیز نشان می‌دهد که متغیر سرمایه‌ی اجتماعی در مجموع ۰/۴۳ بر متغیر پایبندی به فرهنگ شهروندی تأثیرگذار است. همتی و دستجردی (۱۳۹۴)، در تحقیقی با عنوان «هنجاربایی و تحلیل عاملی اکتشافی و تاییدی پرسشنامه ارتقاء فرهنگ شهروندی». بیان می‌کنند که: نتایج حاصل از تحقیق کیفی در قالب ۳ گروه مولفه ارتقاء دهنده فرهنگ شهروندی،

مولفه‌های تعدیل‌کننده و پیامدهای حاصل از ارتقاء فرهنگ شهروندی طبقه‌بندی شدند که عبارت بودند از: مقوله فرهنگ شهروندی، اعتماد اجتماعی، مدیریت آسیب‌های اجتماعی، توسعه ارزش‌های شهروندی، بهبود رفتار شهروندی، تقویت سبک زندگی، بهبود ارتباط شهروندان با دولت، ارتقاء و توسعه‌ی فردی شهروندان، مدیریت شکاف بین‌نسلی اشاره نمود. نتایج نشان داد که برنامه‌ریزی امور فرهنگی، آموزش شهروندان، ترویج سمبل‌ها و نمادهای فرهنگی و ارزش‌های فرهنگی و مدیریت فرهنگ‌سراها به ترتیب بر توسعه‌ی اعتماد اجتماعی، تقویت ارزش‌های شهروندی، بهبود رفتار شهروندی و تقویت ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی تاثیرگذار است. زارع و همکاران (۲۰۱۸)، در پژوهشی با عنوان «بررسی مفهوم سرمایه فرهنگی و نقش آن در ارتقا فرهنگ شهروندی» بیان می‌کند که یکی از الزامات برای حل مشکلات شهروندان و اصلاح رفتار آن‌ها، وجود فرهنگ شهروندی مناسب است. چانگ ژاگ^۱ (۲۰۱۶)، در پژوهشی با عنوان «پیامدهای فرهنگ شهروندی برای آموزش شهروندی در میان دانشجویان چینی» بیان می‌کند که دو مقوله «دانش مدنی» و «مشارکت مدنی» و تأثیر رسانه دو زیر مجموعه فرهنگ شهروندی است. ژانگ بر آن است که رسانه‌ها می‌توانند اثر قابل ملاحظه‌ای بر افزایش دانش مدنی و مشارکت مدنی افراد داشته باشند و از این میان، اثر تلویزیون، شبکه‌های اجتماعی و فیلم‌ها بیش از سایر موارد بوده است. سانیا ایویچ^۲ (۲۰۱۶)، در تحقیقی با عنوان «فرهنگ شهروندی از زاویه پست مدرنیسم» بیان می‌کند که فرهنگ شهروندی در دوره‌ی معاصر مؤلفه‌ها و عناصری دارد که از مؤلفه‌های دوره مدرن کاملاً متفاوت است. این فرهنگ فهم رایج از دموکراسی را مورد تردید قرار داده و نوع تازه‌ای از فعالیت سیاسی را ترویج می‌کند. به باور او، فرهنگ شهروندی پست‌مدرن مجموعه‌ای از مسئولیت‌ها و وظایف شهروندان در پاسخ به چالش‌ها و مسائل مختلف است، بدون توجه و تأکید بر حمایت‌های دولتی. جسیکا فرناندز^۳ (۲۰۱۵)، در پژوهشی با عنوان «فرهنگ شهروندی جوانان در آمریکای لاتین» بیان می‌کند که فرایند رعایت فرهنگ شهروندی پیوستاری از عضویت مبتنی بر هویت، حقوق و انجام مسئولیت‌ها را شامل می‌شود. بی‌مان^۴ (۲۰۱۳) در پژوهشی با عنوان «مطالعه فرهنگ شهروندی، مهاجرت و طبقه متوسط در فرانسه»، بیان می‌کند که قومیت و نژاد در فرانسه همچنان اثر ماندگار و مهمی بر فرهنگ شهروندی مهاجران فرانسوی دارند. او همچنین بر اهمیت وضعیت اجتماعی-اقتصادی مهاجران بر میزان رعایت فرهنگ شهروندی تأکید می‌کند.

1. Zhang, C

2. Ivic, S

3. Fernandez, Jesica

4. Beaman

پژوهش‌ها و تحقیقات متعدد انجام گرفته در مورد فرهنگ شهروندی نشان از اهمیت آن بر زندگی انسان به عنوان یکی از شاخص‌های مهم پیشرفت و توسعه یافتگی ملت‌ها و کشورهاست. بررسی پژوهش‌های نظری و تجربی صورت گرفته نشان می‌دهد که در یک دهه‌ی گذشته پژوهش‌گران اجتماعی توجهی خاصی به مقوله‌ی شهروندی داشته‌اند و تا حدودی توانسته‌اند دست‌کم ادبیات مربوط به این حوزه را وارد گفتمان دانشگاهی و سیاست‌گذاری کشور نمایند، با توجه به تحقیقات انجام شده متوجه نقاط ضعف و قوت آن‌ها می‌شویم از جمله نقایص پژوهش‌های گذشته، که در این تحقیق مورد توجه قرار گرفته، می‌توان به در نظر نگرفتن تمام ابعاد فرهنگ شهروندی به خصوص تأثیری که این واژه بر تحقق توسعه‌ی اجتماعی و اقتصادی می‌گذارد، در تحقیقات‌شان اشاره کرد. زیرا تحقق فرهنگ شهروندی زمانی است که افراد با اصلاح رفتار و اعمال‌شان بتوانند زمینه‌ی رشد و اصلاح توسعه‌ی اجتماعی و اقتصادی را فراهم کنند، و آن زمانی تحقق می‌یابد که بتوان در سبک زندگی خود تغییراتی ایجاد کنند. از نقاط قوت تحقیقات گذشته نیز می‌توان از بکارگرفتن روش‌های مختلف در انجام پژوهش اشاره کرد. اما نکته‌ای که در این تحقیق حائز اهمیت است، که در تحقیقات گذشته به اندازه‌ی کافی کاری صورت نگرفته استفاده از روش فراترکیب می‌باشد، که لزوم انجام این تحقیق را دو چندان می‌کند.

مبانی نظری

شهروندی در کانون توجه نظریات جامعه‌شناسی و علوم سیاسی قرار گرفته است، که پس از جنگ جهانی دوم و ظهور نگرش‌های جدید خارجی ستیزی در کشورهای غربی پرسش‌هایی جدی‌تری در رابطه با بحث شهروندی و فرهنگ شهروندی به همراه آورده است. پارسونز^۱ بیان می‌کند، شهروندی، عضویت کامل در اجتماع ملی است، که بر همبستگی و وفاداری متقابل اعضاء قرار داشته و مبنای جمعی انسجام اجتماعی به شمار می‌رود. شهروندی مدرن نیازمند یک عامل سیاسی است که دیگر با خاص‌گرایی‌های قومیت و جنسیت محدود و مقید نشود (نجاتی‌حسینی، ۱۳۸۰: ۹۹). از نظر وی، در مورد تشریح فرهنگ شهروندی تأکید به ارزش‌های فرهنگی ریشه‌دار و بنیادی جامعه و حضور دائم آن در حوزه‌ی زندگی اجتماعی دارد. از نظر وی مهمترین ارزش‌هایی که باعث تقویت فرهنگ شهروندی در جامعه می‌شود شامل: برخوردار بودن از روحیه‌ی عقلانی، انتقادی و دانش علمی، احترام به قانون، بهره‌مندی از آزادی‌های مدنی در قانون و درک همه جانبه از مفهوم شهروندی است (گی‌روشه، ۱۳۸۶: ۲۲).

1. Talcott Parsons

ماکس وبر^۱ (۱۹۲۷) بیان می‌کند که شهروندی فقط در مغرب زمین یافت می‌شود، زیرا فقط در غرب شهرهایی با ویژگی‌هایی همچون مسئولیت‌پذیری و مشارکت به وجود آمده و تمدن‌های شرقی فاقد چنین مفهومی هستند. وی بر این اعتقاد بود که مفهوم شهروندی به لحاظ تاریخی با رشد دولت شهرهای دنیای کلاسیک روم و یونان در ارتباط است که فضای عمومی را برای ارتباط آزاد و عقلانی میان کنشگران اجتماعی فراهم می‌ساخت (اذانی و حاتمی، ۱۳۸۹: ۸۸).

مارشال^۲ در مورد فرهنگ شهروندی، اشاره به سه نوع حقوق شهروندی کرده است که عبارت است از: ۱. حقوق مدنی؛ حقی است که در جامعه بوجود آمده است. از نظر مارشال در جایی که حقوق مدنی وجود ندارد. امکان آزادی فردی و سرمایه‌گذاری اقتصادی نیز وجود ندارد. ۲. حقوق سیاسی؛ حقوقی که امکان مشارکت مردم را در تصمیمات عمومی کشور با تشکیل احزاب سیاسی و برگزاری انتخابات فراهم می‌کند. ۳. حقوق اجتماعی؛ عبارت از حقوقی است که امکانات رفاهی حمایتی از فرد و خانواده‌های آسیب‌پذیر را به منظور ایجاد تعادل در زندگی رفاهی آنها فراهم می‌آورد (مهدوی و عاشوری، ۱۳۹۳: ۲۸). ترنر^۳ نیز به دو اصل «تفاوت‌پذیری» (تقسیمات - جنسیتی، نژادی و طبقات اجتماعی) و «انسجام» اشاره می‌کند که آن را سامان‌دهنده جوامع می‌داند. وی معتقد است: شهروندی، می‌تواند به مثابه‌ی مذهب مدنی در جهت انسجام اجتماعی عمل کند. شهروندی نیز، بر دسترسی افراد و گروه‌ها در این اجتماع، با شهروندشدن هویتی کسب کرده و دارای فضیلت مدنی می‌شوند؛ یعنی تعلقات و وابستگی نسبت به اجتماع سیاسی پدید می‌آید (هاشمیان فر و گنجی، ۱۳۸۸: ۳۰).

آنتونی‌گیدنز، از نظریه‌پردازان اجتماعی معاصر معتقد است، پدیده‌های مدرن از جمله پدیده‌های شهروندی، برخوردار از یک پیشینه‌ی تاریخی بلندمدت و کوتاه مدت هستند، از این‌رو برای بررسی تکوین و توسعه‌ی تاریخی، اجتماعی پدیده‌ی شهروندی و نیز گسترش مفهوم نظری آن ضروری است که این سیر تاریخی دوگانه توأمان و به‌طور مختصر وارد شود. وی ارتباط دوسویه و ناگسستگی بین مفهوم شهروندی و جامعه در نظر می‌گیرد، ارتباطی که با سبک زندگی افراد ارتباط پیدا می‌کند (غلامی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳).

هانا آرنهت^۴ نیز شهروندی را از قلمرو عمومی، با سیاست و قدرت بازنمایی کرد. وی شهروندی را یکی از خصایص مهم زندگی خوب می‌داند. چرا که در فضای غیرشهروندی افراد با هم

1. Max Weber
2. Marshal
3. Turner
4. Hannah Arendt

پیوندهای اجتماعی برقرار نمی‌کنند و تکلیفی برای خود در نظر نمی‌گیرند و در واقع خنثی و بی‌طرف هستند؛ بنابراین، وی معتقد است که قلمرو عمومی و شهروندی در تعامل با یکدیگرند و هدف انقلاب‌های مدرن ایجاد یک فضای سیاسی آزاد برای شهروندانی است که آزاد و برابر به امر عمومی بپردازند، بنابراین در الگوی نظری هانا آرت، نقش اجتماعی شهروندی در ارتباط با حوزه‌ی عمومی بیان شده که در خود حقوق و تکالیف مدنی، اجتماعی و سیاسی را ملحوظ دارد (شیانی و محمدی، ۱۳۹۴: ۲۳۲). ژانوسکی^۱ (۱۹۹۸) شهروندی را عضویت فعال افراد در قلمرو دولت-ملت دانسته است که به موجب آن، شهروندان از حقوق و تعهدات برابر برخوردارند. وی به بعد حقوقی شهروندی توجه بیشتری داشته است. به نظر ژانوسکی، حقوق شهروندی، حقوقی هستند که گروه‌های مختلف از آن‌ها حمایت می‌کنند، توسط دولت تثبیت و تأیید می‌شوند، و دارای ضمانت اجرایی هستند (اذانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۸).

از نظر دالگران^۲ فرهنگ مدنی «یا به تعبیری فرهنگ شهروندی» یکی از پیش شرط‌های ضروری برای حوزه‌ی عمومی پایدار و از این‌رو دموکراسی است. به نظر وی فرهنگ مدنی به الگوهای فرهنگی دلالت دارد که در آن هویت‌های شهروندی و بنیان‌های عاملی‌مندی جاگیر شده‌اند. وی فرهنگ مدنی را جریانی شش بعدی از روابط متقابل در نظر می‌گیرد که به روش‌های گوناگونی بر همدیگر تأثیر می‌گذارند. این شش مؤلفه عبارتند از: آگاهی، ارزش‌ها، اعتماد، فضاها، کردارها و هویت‌ها. به گفته‌ی دالگران، افراد جامعه باید از آنچه در جامعه در حال رخ دادن است آگاه باشند تا قادر به مشارکت در فضای عمومی باشند (قایدگیوی و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۷).

گی‌ارمه^۳ معتقد است که فرهنگ شهروندی دارای سه ویژگی است. اولین ویژگی این است که شهروندی باید از پی بر یک الفبای مقدماتی، یعنی بر اساس شناخت‌های حداقل از تاریخ و محیط پی‌ریزی شود. به عبارت دیگر، شهروند باید قادر شود تا به سوی بیرون بنگرد، پنجره را بگشاید، در انزوا زندگی نکند و فقط با همسایگان نزدیک خود به معاشرت نپردازد. دومین ویژگی کلی فرهنگ شهروندی، تحصیل قواعد سلوک دموکراتیک حقیقی، چه از لحاظ رفتار و چه از نظر ارزش‌های اخلاقی است. شهروند نه تنها باید به حقوق خود بلکه باید به وظایف خود نیز آگاه باشد. ویژگی سوم که اهمیت بنیادی نیز دارد، سطح اخلاق مدنی است که ناشی از همان وحدت و اهمیت دو ویژگی قبلی است و نوعی ویژگی تکلیف‌مدارانه است. در جامعه‌ای که به نظر پوپر دموکراتیک است و کثرت‌گرایی و آزادی حاکم می‌باشد، اخلاق مدنی بیشتر با جامعه سازگاری دارد (ارمه، ۱۳۷۶: ۱۷۱-۱۷۲).

1. Zhanosky

2. Dahlgren

3. Hermet, Guy

جرارد دلانتی^۱ (۱۹۹۷) چهار مدل از شهروندی را ارائه می‌کند. این چهار مدل چهار مؤلفه عضویت در یک اجتماع سیاسی یعنی حقوق، وظایف، مشارکت و هویت را در بر می‌گیرند و هر یک از این مدل‌ها به ترتیب متناظر با یک رویکرد نظری و سنت ایدئولوژیکی یعنی لیبرالیسم، محافظه کاری، رادیکالیسم دموکراتیک و اجتماع‌گرایی می‌باشند. این چهار مؤلفه بیان‌گر ویژگی‌های کامل شهروندی نمی‌باشند اما از نظر دلانتی این مدل‌های آرمانی نحوه‌ی فهم ما از شهروندی را به اختصار نشان می‌دهند (همتی و احمدی، ۱۳۹۲: ۱۵۰-۱۵۱).

هابز^۲ در بسط نظریه‌های فرهنگ شهروندی و مشارکت شهروندان دیدگاه بدبینانه داشته است؛ وی ویژگی اساسی حاکم و دولت وقت جامعه را «قدرت مطلقه» دانسته است. بر این اساس اندیشه‌ی هابز در رشد فرهنگ شهروندی «پل ارتباطی مهمی در تاریخ تکامل فرهنگ شهروندی بود، چرا که بسیاری از ایده‌های مستقیماً به مفهوم توسعه یافته‌تری از شهروندی انجامید که در اندیشه‌ی لیبرال‌های کلاسیک نظیر جان لاک^۳ بروز یافت. سنت لیبرال که بوسیله هابز در بعد فرهنگ شهروندی بنا شد از سوی لاک توسعه یافت» (کوشا، ۱۳۸۷: ۳۲). گروسبرگ^۴ می‌گوید: مفهوم شهروندی وابسته به سنت سیاسی است که در صدد درگیرکردن و بسط مشارکت افراد در شکل‌دادن به قوانین و تصمیمات جامعه است. از نظر وی، بعد دیگر فرهنگ شهروندی، حق گفتگو یا حق ارتباط است. کوهن و آرتور استدلال می‌کنند که فرهنگ-شهروندی مبتنی بر تحلیل شهروندی و حقوق او بر مبنای یک جامعه‌ی ارتباطات بنیان است به اعتقاد آن‌ها حقوق مربوط به ارتباط و گفتگو از اولویت‌های ضروری فرهنگ شهروندی و حقوق شهروندان است که در برابر سایر حقوق اجتماعی و اقتصادی قرار داد. به اعتقاد آن‌ها در یک جامعه مدنی امروزی عمل روزانه‌ی ارتباطات دموکراتیک باید نهادینه شوند» (فاضلی، ۱۳۸۶). گالستون^۵ (۱۹۹۱) نیز از جمله متفکرانی است که با توجه به ایده‌ی «شهروند مسئول» به چهار فضیلت شهروندی یعنی فضایل عمومی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی اشاره نموده و بر اهمیت فرهنگ شهروندی و فضایل شهروندی تأکید می‌ورزد. فضایی مانند: وفاداری، ابراز وجود، اخلاق کاری و احترام به حقوق دیگری و... به عنوان پیش‌زمینه‌های شکل‌گیری جامعه باز مبتنی بر برابری و یکسانی تأکید می‌کند (احمدی و علی‌پور، ۱۳۹۷: ۲۳۰).

در مقاله‌ی حاضر نیز با توجه به نوع روش تحقیق انتخاب شده از نظریه‌های مختلفی به عنوان مبنای نظری استفاده شده است، که در نهایت با استفاده از این نظریه‌ها و پژوهش‌های

1. Gerard Delanty
2. Thomas Hobbes
3. John Locke
4. Grossberg
5. William Galston

صورت گرفته در این حوزه، نتیجه‌ی آن استخراج مؤلفه‌های اصلی و فرعی است، که در جدول زیر به برخی از مهم‌ترین نظریه‌های استفاده شده اشاره می‌شود:

جدول شماره ۱: خلاصه نظریه‌های به‌کار رفته در پژوهش

نظریه پرداز	نظریه
پارسونز	شهروندی از منظری مبتنی بر عضویت کامل در اجتماع است، که بر همبستگی و وفاداری متقابل اعضا قرار دارد، که شامل سه مقوله‌ی کردار، عضویت و انسجام اجتماعی را به یکدیگر وصل کرده که نوعی احساس تعلق نسبت به یکدیگر دارند.
ماکس وبر	از نظر وبر شهروندی به معنای توانایی و مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌های مهم همانند انتخاب رهبران، مشارکت در تنظیم سیاست‌ها و غیره است. همچنین وی بیان می‌کند که مفهوم شهر و شهروندی در تکوین نوعی تفکر تلفیقی در مورد آزادی، فردیت، مدنیت نقش حیاتی دارد.
آنتونی گیدنز	وی از جمله نظریه‌پردازانی است که ارتباطی بین شهروندی و سبک زندگی ایجاد کرده است. وی بر این نظر است که «شیوه‌ی زندگی» ملازم با نوعی انتخاب است، که در فرهنگ سنتی چندان کاربردی ندارد. زیرا با ورود به دنیای مدرن، فرهنگ شهروندی باعث تغییر در بسیاری از حوزه‌ها از جمله سبک زندگی انسان متجدد شده است.
مارشال	از نظر وی حق دسترسی به منابع اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی باعث می‌شود که دسترسی افراد و گروه‌ها به منابع کمیاب کنترل شود که این کنترل، عامل مؤثری در ایجاد نوعی احساس تعلق شهروندی در میان اعضای جامعه می‌شود. افرادی که دارای سرمایه‌ی اجتماعی و فرهنگی بیشتری باشد، می‌تواند از آنچه شبکه‌های اجتماعی و منابع دیگر فرهنگی و اقتصادی جامعه در اختیار وی قرار می‌دهند، بهره‌مند شده، اما کسی که به این منابع دسترسی نداشته باشد و یا دسترسی محدودتری داشته باشند، خود را از جامعه جدا و احساس شهروندی او در نهایت کمتر خواهد بود.
برایان ترنر	وی حقوق شهروندی را حقوقی قانونی و رسمی که برای یک جامعه معین تعریف شده است، می‌داند. شهروندی دارای منابع مهم اقتصادی است، همانند: مسکن، درآمد، منابع سیاسی، آزادی بیان و منابع فرهنگی چون تعلیم و تربیت و آموزش. وی چهار منبع مهم را برای تحقق شهروندی و فرهنگ شهروندی در نظر گرفته است. این چهار منبع شامل: «هویت، حقوق و منابع اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و جماعت» است.
ژانوسکی	به زعم وی لازمه‌ی شکل‌گیری شهروندی سه عنصر: ۱- شهروندفعال (در عرصه‌ی خصوصی)، ۲- سازمان کارآ و اثربخش (در عرصه‌ی عمومی)، و ۳- حاکمیت خوب (در عرصه‌ی دولت) است، که هرچه جامعه به سوی این عوامل (شهروندی فعال، سازمان کارآ و حاکمیت خوب) در حرکت باشد، به ظهور شهروندی نزدیک و نزدیک‌تر می‌شود.
گالستون	وی در ایده‌ی «شهروند مسئول» به چهار فضیلت شهروندی یعنی فضایل عمومی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی اشاره نموده و بر اهمیت فرهنگ شهروندی و فضایل شهروندی مانند: وفاداری، ابراز وجود، اخلاق کاری و احترام به حقوق دیگری و... تأکید می‌ورزد.

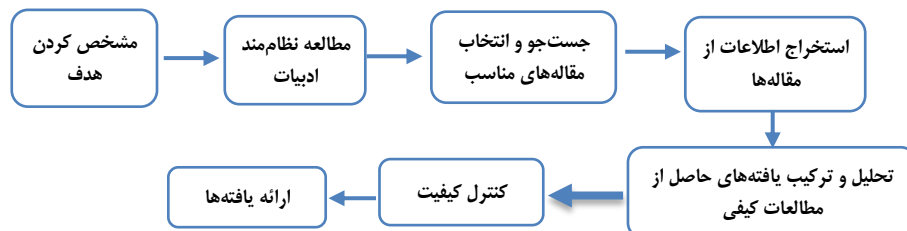
با توجه به نظریات بیان شده متوجه می‌شویم که شهروندی ماهیتی پویاست که تحقق آن برحسب شرایط در محیط‌های اجتماعی متفاوت و برای افراد با پایگاه‌های اجتماعی متفاوت، تغییر می‌کند. شرایط متفاوت زندگی، وابسته به شیوه‌ی و سبک زندگی افراد است. و بخشی از این شرایط، منابع و امکانات توانمندی جامعه و تواناسازی افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد، به گونه‌ای که

فالکس بیان می‌کند که شهروندی وابسته به منابع است، که این منابع هویت افراد را شکل می‌دهد، که تحت تأثیر مدرنیته و تغییرات اجتماعی در عصر جدید قرار دارد. که این تأثیرات را همزمان با مدرن شدن جوامع و همین‌طور تغییر سبک زندگی شهروندان جامعه از سنتی به مدرن می‌توان مشاهده کرد که در نهایت این عوامل باعث ارتقای فرهنگ شهروندی می‌شود.

از نظریه‌های قابل استفاده در این تحقیق می‌توان به ترنر و مارشال اشاره کرد که بر این نظرند که با تأکید بر حس دسترسی به منابع اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی نوع و میزان دسترسی افراد و گروه‌ها به منابع کمیاب، وضعیت شهروندی را کنترل می‌کند؛ بنابراین، دسترسی به منابع می‌تواند عامل مؤثری در ایجاد احساس تعلق شهروندی در میان اعضای جامعه باشد. از نظر ماکس وبر، مفهوم شهر و شهروندی در تکامل تاریخی هرم‌های مستقل در تکوین نوعی تفکر تلفیقی در مورد آزادی، فردیت، مدنیت نقش حیاتی داشته است.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش از روش استقرایی فراترکیب کیفی سندلوسکی و باروسو^۱ به منظور دستیابی به اهداف مورد نظر استفاده شده است. این روش، فرآیندی است که محققان را قادر می‌سازد تا یک سؤال خاص پژوهشی را شناسایی کرده و سپس برای پاسخ‌گویی به آن، به جست و جو، گزینش، ارزیابی، تلخیص و ترکیب شواهد کیفی بپردازند. این فرآیند از روش‌های دقیق کیفی برای ترکیب کردن مطالعات کیفی موجود استفاده می‌کند تا طی یک روند تفسیری، مفهوم عمیق‌تری را شکل دهد. بنابراین، برای جمع‌آوری داده‌ها در فراترکیب از اطلاعات و یافته‌های استخراج شده از مطالعات دیگر با موضوع مرتبط و مشابه استفاده می‌شود، که با یکپارچه‌سازی تفسیر یافته‌های اصلی مطالعات منتخب به دنبال یافته‌های جامع و تفسیری می‌باشد، که حاکی از فهم عمیق پژوهش‌گر در این باب است. یعنی به جای آرایه‌ی خلاصه‌ی جامعی از یافته‌ها، یک ترکیب تفسیری از یافته‌ها را ایجاد می‌کند. ساندلوسکی و باروسو روشی هفت گامی را برای فراترکیب معرفی می‌کنند که در شکل ۱ نشان داده شده است (عرب و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲).

شکل شماره ۱: مراحل و روش کلی فراترکیب

در این پژوهش نیز برای جمع‌آوری داده‌ها، پژوهش‌های گذشته در حوزه‌ی فرهنگ شهروندی در ایران و جهان را مورد کنکاش قرار داده و سپس با استفاده از روش هفت مرحله‌ای ساندلوسکی و باروسو به بررسی موضوع مورد پرداخته است. تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز در ۳ مرحله صورت گرفته است. در مرحله‌ی اول، با بررسی کامل ادبیات پژوهش، فهرستی از مقالات مرتبط با این حوزه و حتی مقالاتی که به طور فرعی به این موضوع پرداخته‌اند، تهیه گردید؛ در مرحله‌ی دوم، چکیده‌ی این مقالات استخراج و مقالات دسته‌بندی شدند، در نهایت با انتخاب مقالات مرتبط کدها و عناصر کلیدی این مقالات جمع‌آوری شد. سپس در مرحله‌ی سوم، با استخراج این عناصر کلیدی، ترکیب نهایی انجام و مقولات اصلی گردآوری گردید و تحلیل و جمع‌بندی نهایی صورت گرفت. مراحل و روش کلی هفت مرحله‌ای فراترکیب در شکل ۲ آورده شده است.

با توجه به اینکه معیارهای فرهنگ شهروندی در ایران گستره‌ی وسیعی از مفاهیم را با توجه به مقتضیات مختلف اجتماعی، اقتصادی، سنت‌های فرهنگی و نظایر آن، در بر می‌گیرد، لذا پس از مشخص کردن هدف، همه پژوهش‌ها و فعالیت‌های قابل دسترسی از طریق سایت‌های الکترونیکی ایرانی و خارجی با محوریت کلید واژه‌های مرتبط با موضوع جست‌وجو شد و نتایج جستارگری مورد مطالعه قرار گرفت و در ادامه روند پژوهش ادامه پیدا کرد. تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از روش فراترکیب شامل ۷ گام است که به طور کامل به آن اشاره می‌شود:

گام اول: انتخاب هدف در این مطالعه، سعی بر این است تا براساس مطالعات پژوهش‌های گذشته، پس از معرفی اجمالی معیارهای فرهنگ شهروندی، به دسته‌بندی و ارائه منسجم آن در قالب یک مدل نظام‌مند پرداخته شود.

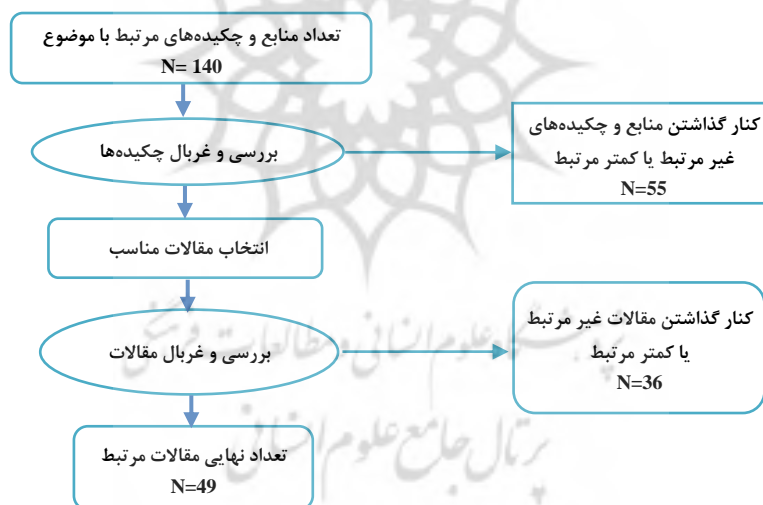
گام دوم: مشخص کردن سؤالات پژوهش، مفاهیم کلیدی و منابع جست و جو برای تنظیم سؤال پژوهش از پارامترهای مختلفی استفاده شده است که شامل موارد زیر می‌باشد:

- (۱) چه چیزی: به شناسایی و مطالعه‌ی ابعاد، مؤلفه‌ها و معیارهای فرهنگ شهروندی پرداخته شده است؛
- (۲) جامعه‌ی مورد مطالعه: استفاده از سایت‌های علمی خارجی و ایرانی برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز؛
- (۳) محدوده‌ی زمانی: بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ برای مقالات داخلی، و بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ برای مقالات خارجی؛
- (۴) چگونگی روش: استفاده از روش تحلیل اسناد، داده‌های کیفی؛
- (۵) واژه‌های کلیدی: برخی از مهم‌ترین مفاهیم کلیدی شامل موارد زیر هستند.

جدول شماره ۲: نمونه‌ای از مفاهیم کلیدی مورد جستجوی تحقیق

Culture	فرهنگ
Citizenship	شهروندی
Cultural Citizenship	فرهنگ شهروندی
Citizenship duties	وظایف شهروندی
rights Citizenship	حقوق شهروندی
Citizenship values	ارزش‌های شهروندی

گام سوم: بررسی و جست‌وجوی انتخابی مقالات و منابع مرتبط در این گام، در هر مرحله بازبینی، مقالات براساس عوامل مختلفی از جمله میزان ارتباط با موضوع پژوهش مورد بررسی قرار گرفت و مواردی که دارای ارتباط کمتری بودند، از فرایند فراترکیب کنار گذاشته شدند.

شکل شماره ۲: شمای ساده فرایند جست‌جو و انتخاب مقالات نهایی مرتبط

گام چهارم: استخراج مفاهیم و کدهای مرتبط با موضوع پژوهش در این مرحله، محتوای مقالات بررسی دقیق شد و کدهایی که ارتباط با واژه‌های کلیدی داشتند، انتخاب و براساس آن‌ها مفاهیم و مقوله‌ها شکل گرفت. تحلیل زمینه، روشی برای تعیین، تحلیل و بیان الگوهای (زمینه‌ها) موجود درون داده‌هاست که داده‌ها را سازماندهی و در قالب جزئیات توصیف می‌کند و حتی می‌تواند از این فراتر رود و جنبه‌های مختلف موضوع پژوهش را نیز تفسیر نماید. کلارک و

برون^۱ (۲۰۰۶)، فرآیندی شش مرحله‌ای را برای تحلیل زمینه سامان داده‌اند، که در ادامه توضیح داده شده است (نیازی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲۹).

(۱) آشنایی با داده‌ها: محقق برای آشنایی با عمق و گستره‌ی محتوایی داده‌ها، که معمولاً شامل «بازخوانی مکرر داده‌ها» و خواندن داده‌ها به صورت فعال است. (۲) ایجاد کدهای مفهومی اولیه: در این مرحله از پژوهش، حدود ۱۴۰ کد مفهومی اولیه از ۴۹ مقاله معرفی شده، احصاء شد. (۳) جستجوی کدهای گزینشی (شاخص‌ها): در این مرحله پژوهش، ۴۹ کد گزینشی به دست آمد. (۴) شکل‌گیری زمینه‌های فرعی (مولفه‌ها): این مرحله، شامل دو مرحله بازبینی و تصفیه و شکل‌دهی به زمینه‌های فرعی است. با انجام این دور مرحله، ۴۹ مولفه حاصل گردید (۵) تعریف و نام‌گذاری زمینه‌های اصلی (بعدهای اصلی): در این پژوهش، پس از رفت و برگشت میان زمینه‌های فرعی، ۷ زمینه‌ی اصلی به دست آمد. در این بین با کمک سطوح تجزیه و تحلیل مؤلفه‌های فرهنگ شهروندی که شامل: ابعاد فردی فرهنگ شهروندی، ابعاد اخلاقی فرهنگ شهروندی، ابعاد اجتماعی- فرهنگی فرهنگ شهروندی، ابعاد سیاسی فرهنگ شهروندی، ارزش‌های شهری، داشتن نگرش دموکراتیک و ابعاد توسعه‌ی فرهنگ شهروندی را مد نظر قرار می‌دهد. (۶) بازبینی نهایی و تهیه گزارش: نتایج نهایی این مرحله که نتیجه نهایی پژوهش و فراترکیب نیز می‌باشد، در بخش یافته‌ها ارائه گردیده است. (۷) تبیین و استخراج نتایج: در مرحله تبیین و استخراج نتایج، اطلاعات پژوهش‌ها دسته‌بندی می‌شوند. به صورتی که در ستون اول سرفصل‌های مشخص شده معیارهای فرهنگ شهروندی که در هر مقاله به آن‌ها اشاره کرده است تشریح می‌گردد. در ستون دوم منابع مربوط به آن سر فصل نام برده می‌شود. در جدول زیر نتایج حاصل شده تشریح گردیده است. که برای خبرگان بیان و نهایی شده است.

گام پنجم: تجزیه تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی هدف فراترکیب ایجاد تفسیر یکپارچه و جدید از یافته‌ها می‌باشد. این متدولوژی جهت شفاف‌سازی مفاهیم و الگوها، نتایج در پالایش حالت‌های موجود دانش و ظهور مدل‌های عملیاتی و نظریه‌های پذیرفته شده است. در طول تجزیه و تحلیل موضوع‌هایی را جستجو می‌کند که در میان مطالعات موجود در فراترکیب پایدار شده‌اند. سانلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) این مورد را «بررسی موضوعی» می‌نامند. در ابتدا پژوهش‌گر تمام عوامل استخراج شده از مطالعات را کد در نظر می‌گیرد، که در جدول شماره‌ی ۲ نشان داده شده است.

1. Clarke & Braun

جدول شماره ۳: سرفصل‌های مشخص شده جهت طراحی الگوی معیارهای فرهنگ شهروندی در جامعه ایران

سرفصل‌های مشخص شده	ماخذ	سرفصل‌های مشخص شده	ماخذ
تعلق اجتماعی	رستگار (۱۳۹۳)، شیرخانی (۱۳۹۷)، صادقی بالاجور (۱۳۹۰)، Inmaculada M.García-Sánchez (2013),	جامعه‌ی مدنی	احمدی و مرادی (۱۳۹۷)، احمدی و علی پور (۱۳۹۶)، Zhang, C (2016)
اثرپذیری در جامعه	رستگار (۱۳۹۳)،	احساس هویت سیاسی	نیازی و همکاران (۱۳۹۳)، قلتاش و همکاران (۱۳۹۱).
مشارکت رفتاری	Hyun JuKimJae YoungChung (2020),	حق برخورداری برابر همگان از حق رای	همتی و احمدی (۱۳۹۳)، گنجی و همکاران (۱۳۹۳)
مدیریت بهینه مصرف در شهرها	Tonya Williams Bradford, John F.SherryJr (2014)	حفظ کرامت انسانی	مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)، قنبری و همکاران (۱۳۹۵)، پروار و همکاران (۱۳۹۵)
مشارکت سیاسی	Robert Albro (2010),	داشتن ارتباطات سیاسی	گنجی و همکاران (۱۳۹۳)، مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)
استفاده از دانش بومی	Robert Albro (2010),	امانت داری	قنبری و همکاران (۱۳۹۵)، مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)
روحیه‌ی مشارکت جویی	احمدی و مرادی (۱۳۹۷)، قایدگیوی، حقیقتیان و بهیان (۱۳۹۸)، فتحی و ثابتی (۱۳۹۱).	امنیت اجتماعی	مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)، گنجی و همکاران (۱۳۹۳)
عضویت در گروه و انجمن‌های اجتماعی	مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)، Inmaculada M.García-Sánchez (2013), Fernandez, Jessica. (2015).Coffe (2009),	رفتارهای مدنی	ملک حسینی، شاهوردی و گنجه (۱۳۹۷)، قایدگیوی، حقیقتیان و بهیان (۱۳۹۸)، احمدی و علی پور (۱۳۹۶)، فرامرزی، سلاجقه و سجادی (۱۳۹۷)، محسنی، حسینی و انصاری (۱۳۹۷).
جوانمردی (تحمل‌پذیری)	محسنی، حسینی و انصاری (۱۳۹۷).	اعتماد بین فردی	ملک حسینی، شاهوردی و گنجه (۱۳۹۷)، همتی و احمدی (۱۳۹۴).
وجدان جمعی و فردی	محسنی، حسینی و انصاری (۱۳۹۷).	نوع دوستی و حسن خلق	ملک حسینی، شاهوردی و گنجه (۱۳۹۷)، احمدی و مرادی (۱۳۹۷)، همتی و احمدی (۱۳۹۴)، قایدگیوی، حقیقتیان و بهیان (۱۳۹۸)، احمدی و علی پور (۱۳۹۶)، فرامرزی، سلاجقه و سجادی (۱۳۹۷)، محسنی، حسینی و انصاری (۱۳۹۷).
ادب و ملاحظه	محسنی، حسینی و انصاری (۱۳۹۷).	ترجیح منافع جمعی بر فردی	رستگار و سیدان (۱۳۹۴)، رستگار (۱۳۹۳)، عسکری زاده (۱۳۹۸)، جعفرپور (۱۳۹۵).
آگاهی از حقوق شهروندی	عسکری زاده (۱۳۹۸).	احترام به آزادی بیان و اندیشه	رستگار و سیدان (۱۳۹۴)، رستگار (۱۳۹۳)، احمدی (۱۳۹۳)، مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳).
برابری اجتماعی	رستگار و سیدان (۱۳۹۴)، رستگار (۱۳۹۳)، احمدی (۱۳۹۳)	برابری جنسیتی	مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)، گنجی و همکاران (۱۳۹۳)
مشارکت مدنی	Bonnesen (2020), Hyun JuKimJae YoungChung (2020), Zhang, C (2016). احمدی و مرادی (۱۳۹۷)، همتی و احمدی (۱۳۹۴)، شارح پور و همکاران (۱۳۹۵).	حق تملک در دارایی‌ها	مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)، گنجی و همکاران (۱۳۹۳)

سرفصل‌های مشخص شده	ماخذ	سرفصل‌های مشخص شده	ماخذ
مدارای اجتماعی	ملک‌حسینی، شاهرودی و گنجه (۱۳۹۷)، احمدی و علی پور (۱۳۹۶)، همتی و احمدی (۱۳۹۴)، رستگار و سیدان (۱۳۹۴)، حیدرخانی (۱۳۹۷)، فرامرزی، سلاجقه و سجادی (۱۳۹۷).	وفاداری به جامعه رستگار و سیدان (۱۳۹۴)، رستگار (۱۳۹۳)، قنبری و همکاران (۱۳۹۵).	Desselle, Andrews, Lui (2018)
دافتن حق فعالیت‌های اقتصادی	مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)، حسینی (۱۳۹۲)	انجام تعهدات شهروندی	محمدری (۱۳۹۸)، گنجی، نیازی و عسگری (۱۳۹۳).
احساس هویت جمعی	مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)	توسعه‌ی مناسب اجتماعی	قنبری و همکاران (۱۳۹۵)، نیازی و همکاران (۱۳۹۳) UNESCO (2010).
قدرت گفتگو و تعامل ارتباط با دیگران	مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)، UNESCO (2010).	عام‌گرایی	آذین (۱۳۹۶)، همتی و احمدی (۱۳۹۴)، قنبری، حیدرخانی و رستمی (۱۳۹۵)، فتحی و ثابتی (۱۳۹۱)، ایمان‌زاده، فرخی و بهرامی (۱۳۹۷)، غفاری نسب و قاسمی‌نژاد (۱۳۹۵)، فرامرزی، سلاجقه و سجادی (۱۳۹۷)، سلیمان (۱۳۹۶)، ملک‌حسینی، شاهرودی و گنجه (۱۳۹۷)، قایدگیوی، حقیقتیان و بهیان (۱۳۹۸)، قایدگیوی، حقیقتیان و بهیان (۱۳۹۸)، عسگری زاده (۱۳۹۸)، Sami Sulhieman Al-Qatawneh & et al (2019)
سه صدر	رستگار و سیدان (۱۳۹۴)، رستگار (۱۳۹۳).		

گام ششم: کنترل کیفیت

پایایی و اعتبار مدل: مدل طراحی شده شامل ۷ بعد اصلی و ۴۹ مؤلفه فرعی می‌باشد. پس از تکمیل مراحل روش‌شناسی متاترکیب، مدل طراحی شده، در جلسه‌های گروه کانونی با شرکت ۵ نفر از خبرگان علوم اجتماعی ارایه شد. در این جلسات تمامی دو سطح مدل مورد بررسی قرار داده شد و تغییر روی آن انجام نگرفت. در واقع ابعاد و مؤلفه‌هایی جدید به مدل اضافه یا کسر نگردید. روایی مدل حاضر، از طریق روایی محتوا حاصل شده، که این امر از دو جنبه صورت گرفته است. جنبه‌ی اول، استفاده از اجزاء و عوامل مدل‌های ارایه شده‌ی پیشین است که خود به روایی مدل منجر می‌گردد و جنبه‌ی دوم، تشکیل جلسه‌های گروه کانونی و ارایه مدل در این جلسه‌ها به متولیان علوم اجتماعی است که عدم تغییر مدل، نشان دهنده روایی مدل طراحی شده است. از آنجایی که در مراحل طراحی مدل، معیارهای مدل‌های پیشین به عنوان کد در نظر گرفته شد و با در نظر گرفتن شباهت‌های معنایی بین کدها، اقدام به ادغام آنان و ایجاد مفاهیم شده است. در این پژوهش برای حفظ کیفیت مطالعه از شاخص کاپا استفاده شده است که در آن Po، میزان توافق مشاهده شده و Pe، میزان توافق مورد انتظار است. مقدار کاپا، بین صفر تا یک نوسان دارد و هرچه مقدار آن به عدد یک نزدیک‌تر باشد، نشان می‌دهد که توافق بیشتری بین مرورگران وجود دارد. چگونگی محاسبه شاخص کاپا به این صورت می‌باشد. بنابراین به منظور سنجش پایایی مدل طراحی شده از شاخص کاپا استفاده شده است. بدین طریق که، شخص دیگری از نخبگان علوم اجتماعی بدون اطلاع از نحوه‌ی ادغام کدها و مفاهیم ایجاد

شده توسط پژوهشگر اقدام به دسته‌بندی کدها در مفاهیم کرده است. سپس مفاهیم ارائه شده توسط پژوهشگر با مفاهیم ارائه شده توسط این فرد مقایسه شده است. در نهایت با توجه به تعداد مفاهیم ایجاد شده مشابه و مفاهیم ایجاد شده متفاوت، شاخص کاپا محاسبه شده است. همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌گردد، پژوهشگر ۶ مفهوم و خبره دیگر ۹ مفهوم ایجاد کرده‌اند، که از این تعداد ۶ مفهوم مشترک هستند.

جدول شماره ۴: پایایی روش فراترکیب

	نظر محقق		
	بله	خیر	مجموع
نظر خبره	A=۷	B=۲	۹
	C=۰	D=۱	۱
مجموع	۷	۳	N=۱۰

توافقات مشاهده شده $A+D/N=0.8$

توافقات مورد انتظار $A+B/N * A+C/N * C+D/N * B+D/N=0/019$

$$kappa = \frac{p_o - p_e}{1 - p_e} = 0/79$$

ضریب کاپا بین صفر تا یک متغیر است و به صورت درصد بیان می‌شود. بر اساس منابع موجود دسته‌بندی قدرت ضریب کاپا به قرار جدول ۲ است.

جدول شماره ۵: مراتب اعتمادپذیری مقادیر گوناگون ضریب کاپا در تعیین میزان توافق بین کدگذاری‌ها

(منبع: گویت: ۲۰۱۴)

مقدار آماره کاپا	قدرت توافق
کمتر از صفر	ضعیف
۰-۰/۲	کم
۰/۲۱-۰/۴	پایین تر از متوسط
۰/۴۱-۰/۶۰	متوسط
۰/۶۱-۰/۸۰	خوب
۰/۸۱-۱	عالی

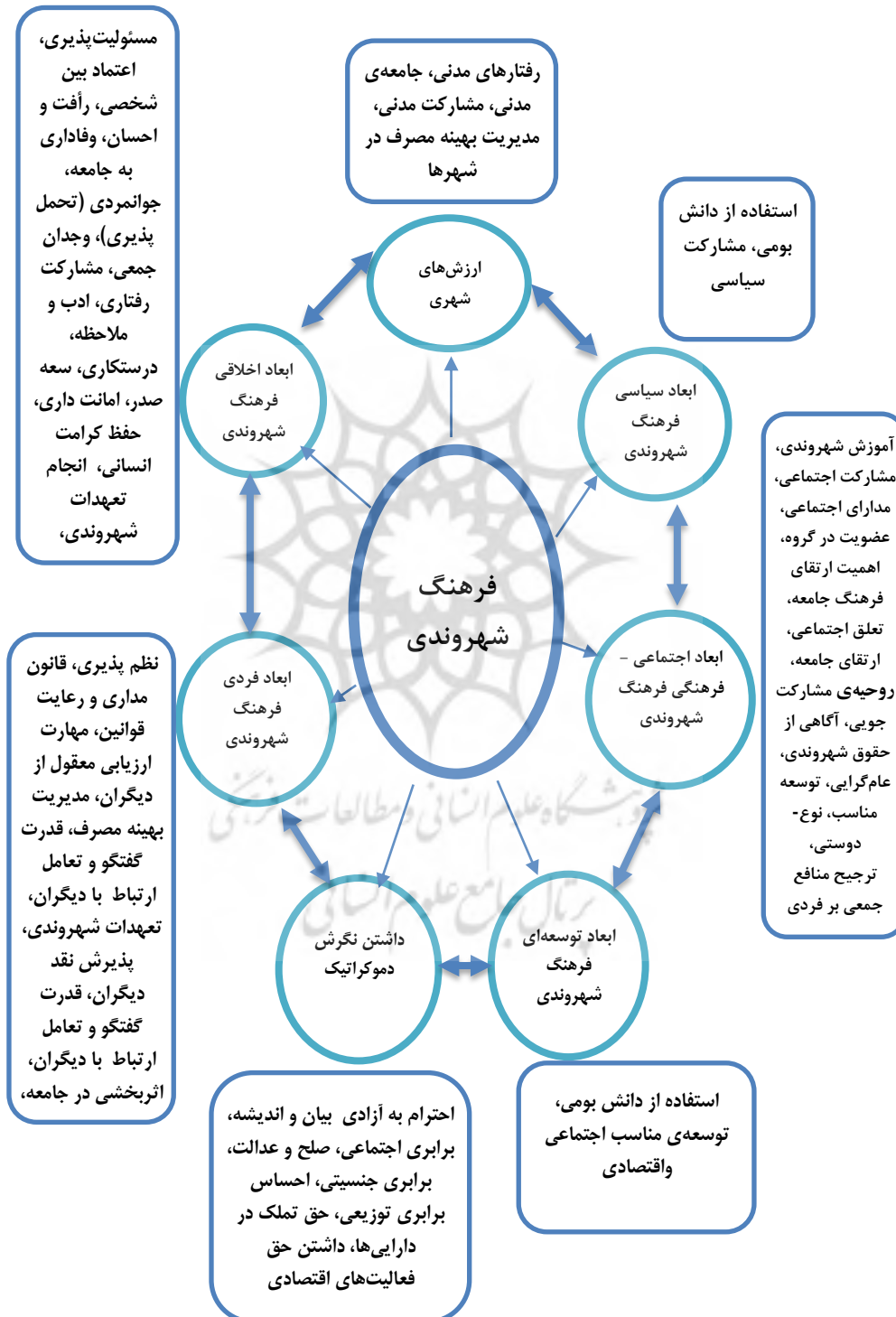
همانطور که در جدول ۵ نشان داده شده است، مقدار شاخص کاپا برابر با ۰/۷۹ محاسبه شد که با توجه به وضعیت شاخص کاپا در سطح توافق خوب قرار گرفته است.

گام هفتم: ارائه‌ی یافته‌ها (مدل مفهومی) برای تجزیه و تحلیل پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با معیارهای فرهنگ شهروندی از کدگذاری استفاده شده است. منظور از کدگذاری عبارت است از عملیاتی که طی آن داده‌ها تجزیه، مفهوم‌سازی و به شکل تازه‌ای در کنار یکدیگر قرار داده می‌شوند. کدگذاری باز قصد دارد تا داده‌ها و پدیده‌ها را در قالب مفاهیم درآورد. سپس این کدها را براساس پدیده‌های کشف‌شده در داده‌ها که مستقیماً به پرسش تحقیق مربوط می‌شوند، دسته‌بندی کنیم (فلیک، ۱۳۹۱: ۳۳۳-۳۲۸). در اینجا محقق، با در نظر گرفتن مفهوم هر یک از این کدها، آن‌ها را در یک مفهوم مشابه دسته‌بندی می‌کند. به این صورت پژوهش‌گر با تشکیل کدها، مفهوم نهایی را دسته‌بندی و به بهترین شکل آن‌را توصیف می‌کند. در پژوهش حاضر نیز ابتدا عوامل استخراج شده از مطالعات را به عنوان کد در نظر گرفته و سپس با در نظر گرفتن مفهوم هر یک از کدها آن‌ها را در یک مفهوم مشابه دسته‌بندی می‌کند، به این ترتیب مفاهیم اصلی پژوهش شکل می‌گیرد. نتایج فرایند مذکور برای شناسایی و دسته‌بندی فرهنگ شهروندی با توجه به ترتیب اهمیت مفاهیم در جدول ۳ ارائه‌شده است.

جدول شماره ۶: دسته‌بندی ابعاد اصلی معیارهای فرهنگ شهروندی استخراج‌شده

مقوله‌ها	مفاهیم	مأخذ	فراوانی
ابعاد اجتماعی - فرهنگی فرهنگ شهروندی	آموزش شهروندی، مشارکت اجتماعی، مدارای اجتماعی، عضویت در انجمن‌ها و گروههای اجتماعی، اهمیت ارتقای فرهنگ جامعه، تعلق اجتماعی، اهمیت ارتقای اجتماعی جامعه، روحیه مشارکت جویی، آگاهی از حقوق شهروندی، عام-گرای، نوع‌دوستی، ترجیح منافع جمعی بر فردی، امنیت اجتماعی، برابری اجتماعی، اعتماد بین فردی، مشارکت رفتاری، احساس هویت جمعی	همتی و دستجردی(۱۳۹۴)، گنجی، نیازی و عسگری(۱۳۹۳)، نیازی و جعفرپور(۱۳۹۳)، ژبان پور، احمدآبادی و اصفهانی(۱۳۹۵)، جعفرپور(۱۳۹۵)، نیازی، قیابی و کویری(۱۳۹۵)، مهدوی و عاشوری(۱۳۹۳)، اذانی و خاتمی(۱۳۹۰)، آذین(۱۳۹۶)، ملک حسینی، شاهوردی و گنجه(۱۳۹۷)، احمدی و مرادی(۱۳۹۷)، همتی و احمدی(۱۳۹۴)، رستگار و سیدان(۱۳۹۴)، قنبری، حیدرخانی و رستمی(۱۳۹۵)، حیدرخانی(۱۳۹۷)، ایمان‌زاده، فرخی و بهرامی(۱۳۹۷)، غفازی نسب و قاسمی نژاد(۱۳۹۵)، میرفردی و مختاری(۱۳۹۴)، فرامرزی، سلاجقه و سجادی(۱۳۹۷)، سلیمیان(۱۳۹۶)، سراجی(۱۳۹۵)، قاسمی نژاد(۱۳۹۱)، تقی‌زاده و نوروزی(۱۳۹۶)، احمدی و علی پور(۱۳۹۶)، رستگار(۱۳۹۳)، عسگری-زاده(۱۳۹۸)، قایدگیوی، حقیقتیان و بهیمان(۱۳۹۸)، فتیحی و تابتی(۱۳۹۱)، محسنی، حسینی و انصاری(۱۳۹۷)، پرواز و همکاران(۱۳۹۵).	۴۰
		GIBSON(2009), Coffe(2009),Sami SuliemanAl-Qatawneh & et al(2019), Inmaculada M.García-Sánchez(2013), Fernandez, Jesica.(2015), azxZRobert Albro(2010), Coffe(2009), UNESCO(2010), Hyun JuKimJae YoungChung(2020),	

مقوله‌ها	مفاهیم	مآخذ	فراوانی
ایجاد اخلاقی فرهنگ شهروندی	مسئولیت‌پذیری، اعتماد بین شخصی، رفت و احسان، وفاداری به جامعه، جوانمردی (تحمل‌پذیری)، وجدان جمعی، مشارکت رفتاری، ادب و ملاحظه، درستکاری، سمه صدره، امانت داری، حفظ کرامت انسانی، انجام تمهیدات شهروندی،	مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)، گنجی، نیازی و عسگری (۱۳۹۳)، اذانی و حاتمی (۱۳۹۰)، آذین (۱۳۹۶)، احمدی و مرادی (۱۳۹۷)، قایدگیوی، حقیقتیان و بهیان (۱۳۹۸)، قنبری، حیدرخانی و رستمی (۱۳۹۵)، فتحی و ثابتی (۱۳۹۱)، حیدرخانی (۱۳۹۷)، شارع پور و همکاران (۱۳۹۵)، احمدی و علی پور (۱۳۹۶)، ایمان‌زاده، فرخی و بهرامی (۱۳۹۷)، غفاری نسب و قاسمی نژاد (۱۳۹۵)، میرفردی و مختاری و همکاران (۱۳۹۴)، سلیمیان (۱۳۹۶)، سراجی (۱۳۹۵)، عسگری زاده (۱۳۹۸)، قاسمی نژاد (۱۳۹۱)، تقی‌زاده و نوروزی (۱۳۹۶)، شیرخانی (۱۳۹۷)، ملک‌حسینی، شاهوردی و گنجه‌آ (۱۳۹۷)، همتی و احمدی (۱۳۹۴)، پروار و همکاران (۱۳۹۵)، محمدی (۱۳۹۸)، GIBSON(2009), Coffe(2009), Sami SuliemanAl-Qatawneh & et al(2019), CathLarkins, JohnWainwright(2020), Middleton(2011), Ivic, S (2016), Fernandez, Jesica. (2015). SKOGEN(2010).	۳۰
ایجاد فردی فرهنگ شهروندی	نظم‌پذیری، قانون‌مداری و رعایت قوانین، مهارت ارزیابی معقول از دیگران، مدیریت بهینه مصرف، قدرت گفتگو و تعامل ارتباط با دیگران، تمهیدات شهروندی، پذیرش نقد دیگران، قدرت گفتگو و تعامل ارتباط با دیگران، اثربخشی در جامعه	مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)، عسگری زاده (۱۳۹۸)، گنجی، نیازی و عسگری (۱۳۹۳)، اذانی و حاتمی (۱۳۹۰)، آذین (۱۳۹۶)، ملک‌حسینی، شاهوردی و گنجه‌آ (۱۳۹۷)، احمدی و مرادی (۱۳۹۷)، همتی و احمدی (۱۳۹۴)، رستگار و سیدان (۱۳۹۴)، قایدگیوی، حقیقتیان و بهیان (۱۳۹۸)، قنبری، حیدرخانی و رستمی (۱۳۹۵)، فتحی و ثابتی (۱۳۹۱)، حیدرخانی (۱۳۹۷)، احمدی و علی پور (۱۳۹۶)، قاسمی نژاد (۱۳۹۱)، رستگار (۱۳۹۳)، محمدی (۱۳۹۸)، نیازی و همکاران (۱۳۹۳)، پروار و همکاران (۱۳۹۵)، رستگار (۱۳۹۳)، Sami SuliemanAl-Qatawneh & et al(2019), Cath Larkins, John Wainwright (2020), Coffe(2009), Tonya Williams Bradford, John F.SherryJr (2014), UNESCO(2010),	۲۵
ارزش‌های شهری	رفتارهای مدنی، جامعه‌ی مدنی، مشارکت مدنی، مدیریت بهینه مصرف در شهرها	احمدی و مرادی (۱۳۹۷)، همتی و احمدی (۱۳۹۴)، شارع پور و همکاران (۱۳۹۵)، احمدی و علی پور (۱۳۹۶) Zhang, C (2016), Bonnesen(2020), Hyun JuKimJae Tonya Williams Bradford, John .YoungChung(2020) F.SherryJr (2014)	۹
داشتن نگرش دموکراتیک	احترام به آزادی بیان و اندیشه، برابری اجتماعی، صلح و عدالت، برابری جنسیتی، احساس برابری توزیعی، حق تملک در دارایی‌ها، داشتن حق فعالیت‌های اقتصادی	رستگار و سیدان (۱۳۹۴)، رستگار (۱۳۹۳)، مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)، گنجی و همکاران (۱۳۹۳)، حسینی (۱۳۹۲) UNESCO(2010), SKOGEN(2010),	۷
ایجاد توسعه‌های فرهنگ شهروندی	استفاده از دانش بومی، توسعه‌ی مناسب اجتماعی و اقتصادی	قنبری و همکاران (۱۳۹۵)، نیازی و همکاران (۱۳۹۳) UNESCO(2010), Robert Albro(2010)	۴
ایجاد سیاسی فرهنگ شهروندی	احساس هویت سیاسی، داشتن ارتباطات سیاسی، مشارکت سیاسی، حق برخورداری برابر همگان از حق رأی	نیازی و همکاران (۱۳۹۳)، قناتاش و همکاران (۱۳۹۱)، همتی و احمدی (۱۳۹۳)، گنجی و همکاران (۱۳۹۳) Robert Albro(2010),	۵

بحث و نتیجه‌گیری

فرهنگ شهر و شهروندی از ضروریات اساسی در هر جامعه است. به باور بسیاری از متفکران و علمای علم اجتماع و سیاست، این مفهوم از پویاترین مفاهیم اجتماعی و فرهنگی در دنیای مدرن بوده و همچنین به عنوان یکی از مهمترین مسائل اجتماعی معاصر می‌باشد. نقش شهروندان و انجام تعهدات شهروندی در توسعه‌ی فرهنگ شهروندی بسیار مهم است، زیرا شهروندان عناصر شناور و پویای جامعه محسوب می‌شوند و در عرصه‌های مختلف جامعه حضور دارند. بنابراین، آگاهی از میزان و کیفیت آن در زمان‌های مختلف لازمه‌ی توسعه‌ی همه جانبه‌ی اجتماعی و اقتصادی در جوامع می‌باشد. به گفته‌ی مارشال، شهروندی جایگاه، حقوق و وظایفی است که جامعه به اعضای خود می‌بخشد و قانون از آن حمایت می‌کند و به موجب آن، همه‌ی شهروندان نسبت به خود و جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند، مسئول هستند. پژوهش حاضر نیز با توجه به اهمیت موضوع، به بحث و بررسی مطالعات فراترکیب فرهنگ شهروندی در ایران پرداخته است، از جمله مؤلفه‌هایی که در این تحقیق از ۴۹ مقاله و پایان‌نامه استخراج شده است، می‌توان به: مشارکت اجتماعی، تعلق اجتماعی، ارتقای جامعه، آگاهی از حقوق شهروندی، عام‌گرایی، نوع‌دوستی، مسئولیت‌پذیری، اعتماد بین شخصی، استفاده از دانش بومی و... اشاره کرد. نتایج این تحقیق در راستای موارد ذکر شده، با استفاده از روش استقرایی کیفی فراترکیب و مطالعه چندین مقاله مرتبط به دست آمده است. در این پژوهش مهمترین معیارهای فرهنگ شهروندی انتخاب و با استفاده از کدهای به دست آمده، آن‌ها را به شش دسته معیار اصلی شامل: ابعاد فردی فرهنگ شهروندی، ابعاد اخلاقی فرهنگ شهروندی، ابعاد اجتماعی - فرهنگی فرهنگ شهروندی، ابعاد سیاسی فرهنگ شهروندی، ارزش‌های شهری، داشتن نگرش دموکراتیک و ابعاد توسعه‌ای فرهنگ شهروندی طبقه‌بندی کرده است. نتایج این تحقیق نیز برخی اصول مربوط به دیدگاه‌های تکاملی را مورد تأیید قرار می‌دهد. از جمله دیدگاه‌هایی که در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته و بر است که شهروندی از نظر وی مبتنی بر عضویت کامل در اجتماع است، که بر همبستگی و وفاداری متقابل اعضاء قرار دارد، دلالتی نیز چهار مؤلفه عضویت در یک اجتماع سیاسی یعنی حقوق، وظایف، مشارکت و هویت را شامل فرهنگ شهروندی می‌داند، از نظر مارشال، شهروندی جایگاهی است که به آن‌ها اعطا می‌شود. از نظر گی‌ارمه فرهنگ شهروندی دارای ویژگی‌های زیر است: اولین ویژگی این است که شهروندی باید مبتنی بر شناخت تاریخ و محیط باشد. دومین ویژگی فرهنگ شهروندی، تحصیل قواعد سلوک دموکراتیک است، چه از لحاظ رفتار و چه از نظر ارزش‌های اخلاقی، شهروند نه تنها باید به حقوق بلکه باید به وظایف خود آگاه باشد.

در ایران نیز با توجه به تأکید بر حل مسائل شهری، بحران‌های شهرنشینی و اصلاح رفتار شهروندان، وجود یک فرهنگ مناسب شهروندی و شهرنشینی، ضروری به نظر می‌رسد. این مقولات جزء پایه‌های اساسی و داوم شهری می‌باشند و همه اجزای یک زندگی شهری باید با در نظر گرفتن نقش فرهنگ در مناسبات اجتماعی شهر، تأسیسات شهری، نظام حمل و نقل، کالبد شهر و کاربردهای شهری سعی کنند، تعادل لازم را به وجود آورند، اما شهروندی و عدم رعایت اصول شهروندی از جمله مشکلات اولویت‌دار کشور می‌باشد در ثانی مردم کشور ما آگاهی زیادی از حقوق و مسئولیت‌های شهروندی خود ندارند. همچنین رعایت فرهنگ شهروندی و به تبع آن اخلاق شهروندی در سطح خوبی قرار ندارد.

بنابراین، یکی از ضروریات لازم برای شهروندان، تغییر سبک زندگی آن‌ها و گرایش به سبک زندگی مدرن می‌باشد که لازمه‌ی تحقق فرهنگ شهروند، برای رسیدن به یک توسعه‌ی اجتماعی و اقتصادی است به گونه‌ای که گیدنز می‌گوید که ارتباط جدانشدنی میان فرهنگ و سبک زندگی وجود دارد، زیرا جامعه مدرن دارای سبک زندگی خاصی است که در آن انسان مدرن و معاصر با انسان موجود در جوامع سنتی و توسعه نیافته متمایز پیدا می‌کند. این‌که شهرنشینی الزاماتی را برای زندگی انسان‌ها ایجاد کرده است؛ مثلاً در شهرنشینی تحرک و پویایی همچون زندگی در روستاها نیست و سبک تغذیه زندگی یک شهرنشین، الگوهای بازی، الگوهای تحرک و سایر موارد در کودکان شهرنشین با کودکانی که در روستا زندگی می‌کنند کاملاً متفاوت است. بنابراین، برای تحقق فرهنگ شهروندی در جامعه‌ی مدرن، تغییر در سبک زندگی افراد جامعه بسیار لازم و ضروری است، زیرا سبک‌های زندگی بخش جدایی ناپذیر زندگی اجتماعی روزمره در جهان مدرن هستند و نقش اساسی در تعاملات اجتماعی دارد، زیرا شکل‌دهنده‌ی کردارها و نگرش‌های افراد در زمینه‌ی اجتماعی هستند.

همزمان با رشد سریع شهرها و توسعه‌ی کالبدی آن بسیاری از بحران‌های مختلف در زندگی شهری نظیر مشکلات محیطی و نزول کیفیت محیط را حاصل می‌آورد. به دنبال این امر لزوم توجه به مفهوم کیفیت و ارتقاء آن در محیط‌های شهری در کنار توجه به مسائل کمی بیشتر احساس می‌شود. توجه به ابعاد فردی، اخلاقی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، توسعه‌ای و ارزش‌های شهری، داشتن نگرش دموکراتیک از اصلی‌ترین معیارها برای بالا بردن فرهنگ شهروندی است. امروزه زندگی شهری نیازمند تغییر در سبک زندگی شهری است، که قوانین، ارتباطات و تعاملات خاص خود را دارد و هرگونه وقفه، کوتاهی و نادیده گرفتن قوانین و آداب شهرنشینی و رعایت نکردن حقوق دیگران، تنش‌ها، خشونت‌ها و ناملایمات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بسیاری را دامن خواهد زد. قوانین مربوط به شهرنشینی امروزه در قالب شهروند تداوی

می‌شود، اما باید دانست که تنها استقرار فیزیکی در شهر معادل واژه شهروند نیست، بلکه شهروند باید در مدیریت بهینه شهر ایفای نقش کند؛ چرا که شهروندی بستر اجتماعی مناسبی را برای فعالیت فرد مهیا می‌کند تا او بتواند همه چیز را در خدمت پیشرفت خود به سوی تعالی بدست گیرد. بنابراین می‌توان گفت کارکرد اصلی شهروندی، اداره جامعه مبتنی بر رعایت حقوق دیگران و تعهد به انجام وظایف است که باعث حفظ ارزش‌های اجتماعی فرهنگی و سیاسی می‌شود، که این معیارها با پژوهش‌های، ژیان‌پور، احمدآبادی و اصفهانی (۱۳۹۵)، جعفرپور (۱۳۹۵)، آذین (۱۳۹۶)، ملک حسینی، شاهوردی و گنجه‌ء (۱۳۹۷)، احمدی و مرادی (۱۳۹۷)، فرامرزی، سلاجقه و سجادی (۱۳۹۷)، محسنی، حسینی و انصاری (۱۳۹۷)، سامی سلیمان و همکاران (۲۰۱۹)، آلبرو (۲۰۱۰)، کافه (۲۰۰۹) و یونسکو (۲۰۱۰)، همخوانی دارد. از طرفی، امروزه توجه به ابعاد اخلاقی یکی از مفاهیم مدرن می‌باشد اما اخلاق همیشه یک قلمروی مهم در زندگی اجتماعی و معرفتی هر فرد شناخته می‌شود و چه بسا حتی پیش از هرچیز یک وسیله تنظیم‌کننده در روابط اجتماعی انسان‌ها نیز تلقی شود، اخلاق در شکل اجتماعی‌اش یک ضرورت است. باید گفت رفتار هر کس در جامعه عرضه‌کننده گونه‌ای از روابط آشکار و پنهان موجود در همان جامعه است، چون به هر حال انسان معلول اجتماع است و اجتماع در قبال او دارای مسوولیت. بنابراین، اساسی‌ترین و آشکارترین قوانین شهروندی در جامعه‌ای چون ایران، جز با احترام به حقوق شهروندی امکان‌پذیر نیست. که این معیار با پژوهش‌های، بونیسن^۱ (۲۰۲۰)، ژانگ (۲۰۱۶)، یانگ چانگ (۲۰۲۰)، احمدی و مرادی (۱۳۹۷)، همتی و احمدی (۱۳۹۴)، شارع‌پور و همکاران (۱۳۹۵)، احمدی و مرادی (۱۳۹۷)، احمدی و علی‌پور (۱۳۹۶) همخوانی دارد. در ارزش‌های شهری کیفیت یک محیط شهری به خصوص فضاهای شهری که هسته‌های اصلی و هویتی شهر هستند و توجه به منافع مشترک شهروندان، علاوه بر نتایج مثبت روانی که به دنبال دارد، رضایتمندی شهروندان از فضای شهری و حضور بیشتر در فضا را تشویق می‌کند. بنابراین یکی از مسائل مهم در برنامه‌ریزی توجه به ارزش‌های کیفیت محیط از دید شهروندان است، که امر محتاج بالا بردن دانش و مشارکت مدنی در بین شهروندان می‌باشد، که این معیار با پژوهش‌های آذین (۱۳۹۶)، احمدی و مرادی (۱۳۹۷)، قایدگیوی، حقیقتیان و بهیان (۱۳۹۸)، قنبری، حیدرخانی و رستمی (۱۳۹۵)، فتحی و ثابتی (۱۳۹۱)، حیدرخانی (۱۳۹۷)، سامی سلیمان (۲۰۱۹)، فرناندز (۲۰۱۵)، وین‌رایت^۲ (۲۰۲۰)، میدلتون (۲۰۱۱)، ایویک (۲۰۱۶)، اسکوجن (۲۰۱۰)، همخوانی دارد. بنابراین فرهنگ شهروندی به عنوان پدیده‌ای اجتماعی فرهنگی و

1. Bonnesen
2. Wainwright

سیاسی از ویژگی‌های مهم نظام‌های دموکراتیک و شاخصی کلیدی برای جامعه‌ی مدرن به شمار می‌رود، از طرفی با ظهور پیامدهای تجدد، مانند: صنعتی شدن، شهرنشینی و آپارتمان نشینی، فردگرایی مفرط، تبدیل شدن مصرف‌گرایی به عامل بنیادین بقای جامعه‌ی سرمایه‌داری و توسعه‌ی ابزارهایی که خصوصی‌ترین رفتار انسان‌ها را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد، نظریه‌ی اجتماعی را به سمت توجه فزاینده به نقش سبک‌زندگی و اهمیت آن در برساختن هویت‌های فردی و اجتماعی، برون‌دادهای زندگی روزمره و تعاملات اجتماعی و نقش آن در تحولات کلان جامعه و تأثیری که بر توسعه‌ی همه جانبه‌ی اجتماعی و اقتصادی داشته، سوق داده است. جهان به جای ورود به دنیای پست مدرن، به سوی دوره‌ای گام بر می‌دارد که در آن پیامدهای مدرنیته، ریشه‌ای‌تر و جهانی‌تر از پیش شده‌اند، بنابراین، پیشنهاد می‌شود به منظور ایجاد و گسترش فرهنگ شهروندی دخالت مستقیم مردم در تدوین سیاست‌ها، اولویت‌ها و اهداف ضروری به نظر می‌رسد. در این زمینه، نهادهایی چون صدا و سیما، نهادهای آموزشی، شبکه‌های اجتماعی می‌توانند نقش سازنده‌ای ایفا نمایند. آگاه‌سازی شهروندان از محاسن و مزایای فردی و اجتماعی رعایت فرهنگ شهروندی، به منظور تقویت فرهنگ شهروندی ضرورت دارد و در این راستا، پیشنهاد می‌شود، شهروندان نمونه در زمینه رعایت فرهنگ شهروندی و موازین قانونی؛ سالیانه معرفی و از آن‌ها تقدیر شود. از طرفی، یکی از مهم‌ترین عوامل در راه تحقق فرهنگ شهروندی مشارکت مردم در جامعه می‌باشد، که عامل مهم در آن نگرش آگاهانه و عام‌گرایانه در مشارکت می‌باشد، مشارکت آگاهانه نشان از آگاهی شهروندان از منافع حاصله آن‌ها در مشارکت است، و نگرش عام‌گرایانه یعنی مشارکت بدون خاص‌گرایی و غیرعرفی و بدون تعصب‌های کورکورانه است.

منابع

- آذین، احمد. (۱۳۹۶). بررسی نقش سرمایه‌ی اجتماعی در پابندی به فرهنگ شهروندی در بین شهروندان شهر اصفهان. *فصلنامه‌ی مطالعات جامعه‌شناختی شهری*، پیاپی ۲۴.
- احمدی، یعقوب؛ علی‌پور، پروین. (۱۳۹۷). مولفه‌های فرهنگی اجتماعی و فرهنگ شهروندی (مورد مطالعه: شهروندان سنندج). *فصلنامه‌ی راهبرد اجتماعی فرهنگی*، پیاپی ۲۶.
- اذانی، مهری؛ حاتمی، مجتبی؛ حاتمی، حسین. (۱۳۹۰). تحلیلی بر فرهنگ شهروندی در شهر یزد. *فصلنامه‌ی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)*، پیاپی ۱.
- بخارایی، احمد؛ شربتیان، محمدحسن؛ اعظم، احمدی. (۱۳۹۴). تحلیل رابطه‌ی جامعه‌شناختی سبک زندگی و گرایش به حقوق شهروندی (مطالعه‌ی موردی: دانشجویان پیام نور خراسان جنوبی). *فصلنامه‌ی جامعه‌شناسی کاربردی*، سال ۲۶، شماره‌ی پیاپی (۶۰)، شماره‌ی ۴.
- دیلم صالحی، بهروز. (۱۳۹۳). تحول مفهوم شهروندی در فرایند جهانی شدن، *فصلنامه‌ی تخصصی علوم سیاسی*، سال ۱۰، شماره‌ی ۲۹.
- شربتیان، محمدحسین. (۱۳۸۷). تأملی بر فرهنگ شهروندی و ارائه‌ی راهکارهای گسترش آن، *فصلنامه‌ی مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان*، شماره‌ی ۸ و ۹.
- شیانی، ملیحه، علی محمدی، محمد. (۱۳۹۴). مطالعه‌ی فرهنگ شهروندی در مدیریت شهری تهران. *فصلنامه‌ی پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران*، سال ۵، شماره‌ی ۲.
- شیانی، ملیحه. (۱۳۸۸). فقر و محرومیت و شهروندی در ایران. *فصلنامه‌ی علمی پژوهشی رفاه اجتماعی*، سال ۵، شماره‌ی ۱۸.
- عرب، سید محمد؛ ابراهیم‌زاده پزشکی، رضا؛ مروتی شریف‌آبادی، علی. (۱۳۹۳). طراحی مدل فراترکیب عوامل مؤثر بر طلاق با مرور نظام‌مند مطالعه‌های پیشین. *مجله‌ی تخصصی اپیدمیولوژی ایران*، دوره‌ی ۱۰، شماره‌ی ۴.
- غفاری‌نسب، اسفندیار؛ قاسمی‌نژاد، محمدعلی؛ مساوات، سید ابراهیم، حبیبی فراشبندی، سیدمهدی. (۱۳۹۸). تحلیل جامعه‌شناختی از وضعیت فرهنگ شهروندی (مورد مطالعه: شهروندان ۱۵ سال به بالای شهر اقلید)، *تغییرات اجتماعی و فرهنگی*، دوره‌ی ۱۶، شماره‌ی ۲.
- غلامی، سمیه؛ احمدی، ساره؛ محمدی، حمیده. (۱۳۹۸). تأثیر آموزش برنامه‌ی سبک زندگی اسلامی بر میزان آگاهی از مؤلفه‌های سبک زندگی و تغییر الگوی رفتاری خانواده در زنان سرپرست خانوار. *فصلنامه‌ی فرهنگی تربیتی زنان و خانواده*، سال ۱۴، شماره‌ی ۴۱.

- فاضلی، محمد. (۱۳۸۷). تصویری از سبک زندگی فرهنگی جامعه‌ی دانشجویی، *فصلنامه‌ی تحقیقات فرهنگی ایران*، دوره‌ی ۱، شماره‌ی ۱.
- فاطمی‌نیا، سیاوش. (۱۳۸۶). فرهنگ شهروندی: محصول و محمل حاکمیت خوب، سازمان کارا و شهروند فعال، *فصلنامه‌ی رفاه اجتماعی*، سال ۷، شماره‌ی ۲۶.
- فتحی و اجارگاه، کورش؛ واحد چوکده، سکینه. (۱۳۸۸). *آموزش شهروندی در مدارس*. تهران: نشر آبیز.
- فلیک، اووه. (۱۳۹۱). *درآمدی بر تحقیقات کیفی*. ترجمه‌ی هادی جلیلی. تهران: نشر نی.
- قایدگیوی، فرود؛ حقیقتیان، منصور؛ بهیان، شاپور. (۱۳۹۸). تحلیل رابطه‌ی هویت ملی و پابندی به فرهنگ شهروندی (مورد مطالعه: کلان‌شهر شیراز). *فصلنامه‌ی مطالعات ملی*، سال ۲۰، شماره‌ی ۱.
- کوشا، محمدمهدی. (۱۳۸۷). *دانش‌های سیاست (شهروندی)*، تهران، انتشارات دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی وزارت علوم.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۲). *تجدد و تشخیص؛ جامعه و هویت شخصی در عصر جدید*، ترجمه‌ی ناصر موفقیان، تهران، انتشارات نی.
- ملک‌حسینی، عباس؛ روستایی شاهرودی، مهدیه؛ گنجه، فاطمه. (۱۳۹۷). بررسی تاثیر فرهنگ شهروندی بر امنیت اجتماعی زنان در شهر ملایر. *فصلنامه‌ی جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)*، سال ۸، شماره‌ی ۳.
- مهدوی، سید محمدصادق؛ عاشوری، علی. (۱۳۹۳). بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی موثر بر ارتقاء فرهنگ شهروندی (مورد مطالعه: شهر بوشهر). *مجله‌ی مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، سال ۶، شماره‌ی ۴.
- نجاتی حسینی، محمود. (۱۳۸۲). *واقعیت اجتماعی شهروندی در ایران (سال‌های ۷۶ الی ۸۰)*. دانشگاه آزاد علوم و تحقیقات، دانشکده علوم اجتماعی.
- نیازی، محسن؛ میری، سمیه؛ فرهادیان، علی. (۱۳۹۸). طراحی الگوی معیارهای همسرگزینی در جامعه‌ی ایران. *فصلنامه‌ی فرهنگی تربیتی زنان و خانواده*، سال ۱۴، شماره‌ی ۴۸.
- هاشمیان‌فر، سیدعلی؛ گنجی، محمد. (۱۳۸۸). تحلیلی بر فرهنگ شهروندی در شهر اصفهان. *فصلنامه‌ی جامعه‌شناسی کاربردی*، سال ۲۰، شماره‌ی ۱.
- همتی، رضا؛ احمدی، وکیل. (۱۳۹۳). تحلیل جامعه‌شناختی از وضعیت فرهنگ شهروندی و عوامل تبیین‌کننده آن (مورد مطالعه: شهر ایوان). *فصلنامه‌ی برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، پیاپی ۱۸.
- همتی، علی؛ ابراهیم‌زاده، رضا. (۱۳۹۴). هنجاریابی و تحلیل عاملی اکتشافی و تاییدی پرسشنامه ارتقاء فرهنگ شهروندی. *مدیریت شهری*، دوره‌ی ۱۴، شماره‌ی ۴۰.

- Achmad, Ashfa, Hasyim Sirojuzilam, Dahlan Badaruddin and N.Aulia Dwira (2015). Modeling of urban growth in tsunami-prone city using logistic regression: Analysis of Banda Aceh, Indonesia, *Applied geography*, NO 62.
- Caragliu, A., Del Bo, C., Nijkamp, P. (2011) Smart Cities in Europe, *Journal of Urban Technology*, Vol. 18, No. 2.
- Armeah, Gee. (1997). *Culture of Democracy*, translated by Morteza Saghebfar, Tehran: Dastan Publications.
- Beaman, Jean. (2013). *French in the eyes of others: cultural citizenship, marginalization, and France's middle-class North African second-generation*, European University Institute, Max Weber Program, Italy, EUI Working Paper.
- Eltiaminia, Rea; Hossani, Ali.(2018). Identity, culture and lifestyle in the era of globalization, *Islamic Iranian Progress Model*, Volume3,Issue5.
- Fernandez, Jesica.(2015).*Latinano Youth Cultural Citizenship: Re-Conceptualizing Dominant Constructions of Citizenship through Membership, Sense of Belonging*, Claiming Space and Rights, Ph.D., Psychology (LatinAmerican and Latino Studies), UC Santa Cruz.
- Gay, Ravesh, (2007). *Sociology of Talcott Parsons*, translated by Abdolhossein Nikgozar, Tehran, Tebyan Publications.
- Gwet, K.L. (2014). *Handbook of inter-rater reliability: The definitive guide to measuring the extent of agreement among raters*. Advanced Analytics LLC.
- Ivic, S (2016). Citizenship as Discursive Practice: The Postmodern Culture of Citizenship, *Journal of Philosophy*, Culture and Religion, An International Peer-reviewed Journal, Vol. 19.
- Sami SuliemanAl-Qatawneh. Najeh RajehAlsalmiMohd. ElmagzoubEltahir.2020. *The citizenship values included in intermediate stage Arabic-language textbooks and teachers 'awareness of them in the UAE: A case study*<https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e02809>
- Zare, Bizhan, roghanian, Zohreh. (2018). Exploring the concept of cultural capital and its role in Promoting the citizenship culture. *Iranian journal of educational Sociology (Interdisciplinary Journal of Education)* Available online at: <http://www.iase-idje.ir/> Volume 1, Number 10, December 2018.
- Zhang, Chang (2016). *Cultural Citizenship and its Implications for Citizenship Education: Chinese University Students 'Civic Experience in relation to Mass Media and the University Citizenship Curriculum*, Degree of Doctor of Philosophy, School of Education, College of Social Science, University of Glasgow.